

SUPRAVEGHERE INFORMATIVĂ ȘI ANCHETĂ PENALĂ: MEMBRII RUGULUI APRINS ÎN LOTUL „TEODORESCU ALEXANDRU ȘI ALȚII”*

Ioana-Zoia URSU**

Informative Surveillance and Criminal Investigation: The Members of the “Burning Bush” in the “Teodorescu Alexandru and Others” Case

Abstract. *In a political regime that suppresses freedom and eliminates political enemies (be they armed opponents or dissidents against the discourse of the establishment), there exists a repressive apparatus that supports the illegitimate power of the leadership and represses society. It carries out surveillance and documents the movements and attitudes of the people. The paper discusses the content and measures of the informational surveillance carried out by the main repressive actors of the Romanian communist regime, the Securitate, against a group of clerics, laymen and students known as “The Burning Bush” (Romanian, Rugul Aprins) or “Teodorescu Alexandru and others” (as they appear in the investigation files), before their arrest and imprisonment in the summer of 1958. The article highlights various types of documents and internal institutional interactions.*

Keywords: *political repression, archives of communism, Securitate, repressive discourse, subversive activity, religious life, surveillance.*

Cuvinte-cheie: *represiune politică, arhivele comunismului, Securitate, discurs represiv, activitate subversivă, viață religioasă, supraveghere.*

Introducere: relevanța înțelegerii fenomenului represiunii politice

Deși studiul istoriei și scrisul istoric sunt, în primul rând, cultivate și hrănite de pasiunea descoperitoare de lumi a cercetătorului, există mai mereu o relevanță care se ascunde în însuși subiectul cercetării. Un fapt istoric nu e niciodată izolat, iar povestirea lui antrenează resorturi sociale și politice care ajung să pună lupa asupra unei lumi întregi, pornind doar de la povestea câtorva oameni. Astfel se ambiționează să procedeze și studiul de față, încercând să coreleze fragmente din biografiile unor oameni urmăriți de organele represive, arestați și întemnițați, cu rațiunile și mecanismele represive mai largi ale epocii. Într-un regim politic care suprimă libertățile și elimină dușmanii politici (opozanții prin arme sau discurs la adresa *establishment*-ului), există un aparat represiv care susține puterea lipsită de legitimitate a conducătorilor și reprimă societatea: urmărind-o, supraveghind-o, documentându-i mișcările și starea de spirit.

În eventualitatea valurilor de represiune politică care presupun arestări, internări administrative, procese politice și încarcerări, informațiile culese în

* Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: „Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

** Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia / Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, România; e-mail: ioana_ursu@hotmail.com.

timpul operațiunilor de supraveghere informativă furnizează potențiale dovezi sau raționamente pentru încadrarea acțiunilor celor arestați în legislația represivă a statului.

În paralel cu acordarea de prerogative sporite anchetatorilor penali ai Securității (posibilitatea de a iniția și conduce o anchetă, conform Codului de Procedură Penală din 1958¹), înăsprirea graduală a legislației penale² privind delictele politice și desfășurarea amplă a urmăririi informative (a diferitelor probleme sau persoane) conduc și ele spre o finalitate represivă: câtă vreme reperarea și documentarea unei activități percepute drept dușmănoase recomandă, în cele din urmă, arestarea, în fapt, represiunea începe din primul moment în care eticheta de „dușmănos”, „ostil” devine atașată unor evenimente și unor persoane.

De ce ar trebui să conteze un grup de clerici, intelectuali și studenți care își făceau vizite reciproce în Bucureștiul și Neamțul anilor '50? De ce au contat pentru angajații aparatului represiv care efectuau urmărirea informativă? De ce au contat pentru judecătorii care au pronunțat sentința și de ce ar trebui să conteze astăzi, pentru o societate mai mult sau mai puțin interesată de narațiuni istorice, această poveste? Consider că înțelegerea modului în care represiunea politică a fost îndreptată, în anii '50, asupra acestui grup de intelectuali și clerici arată cum puterea unei narațiuni ancorate în ideologie (existența unui dușman care uneltește împotriva regimului și a stabilității sale prin activități subversive), corelată cu legislația și mecanismele de supraveghere ale statului, induce finalitatea arestărilor și detenției politice.

Natura materialului informativ obținut din supraveghere

Istoria supravegherii informative a persoanelor din lotul Rugului Aprins și, apoi, a transformării acesteia în anchetă penală, în urma arestărilor efectuate, în majoritatea lor, în vara anului 1958 arată cum, drept consecință a unei decizii politice (declanșarea represiunii), un bogat material informativ obținut din supravegherea populației devine combustibil pentru justificarea unor condamnări însumate în zeci de ani de închisoare grea. Raționamentul condamnărilor este interesant de urmărit, în măsura în care construiește și confirmă o narațiune represivă – parțial, dar nu complet existentă în concluziile și sintezele obținute din supravegherea informativă.

Altfel spus, cercetarea de față ridică probleme deosebit de interesante: supravegherea informativă a acestor oameni și particularitățile acțiunilor de

¹ Articolul 186, alineat IV, punctul b) al Codului de Procedură Penală 1958 prevedea: „cauzele privitoare la infracțiunile contra securității statului se anchetează de către anchetatorii penali de securitate, chiar dacă sunt de competența tribunalelor militare” (CPP 1958, p. 87).

² Articolele privind crimele și delictele contra siguranței interioare a statului (între care și articolul 209 C.P., în baza căruia au fost date numeroase condamnări în timpul valului represiv din 1958) au fost modificate în perioada 1948-1958. Pentru toate transformările, vezi *Cod Penal* 1961, p. 118-121.

urmărire informativă; planurile de măsuri luate de Securitate pentru a pătrunde mai adânc în miezul problemei (și a vieților celor urmăriți) și a documenta ce se consideră că reprezintă „activitate dușmănoasă”; fișele biografice și informațiile care ajung la cartotecă³ despre cei urmăriți (din motive practice, informațiile lacunare se constituie în adevărate etichete care, odată puse, însoțesc biografia celui supravegheat chiar și după moartea lui)⁴; natura informațiilor colectate: în dosare apar informații de viață cotidiană despre cum se rugau și cum își înțelegeau credința cei urmăriți; unde mergeau în concediu, cum îi sfătuiau sau îndrumau spiritual pe cei care le căutau experiența și înțelepciunea; ce citeau, ce corespondență purtau și ce idei împărtășeau.

Este necesar să precizăm că, în acest articol, ne vom referi la Rugul Aprins nu în calitatea sa de fenomen cultural de la mijlocul anilor '40, ci pentru a denumi grupul de persoane arestate în vara anului 1958, explicând, la momentul potrivit, datele calendaristice și raționamentul pentru care are loc arestarea celor 16 membri ai grupului.

Rugul Aprins în dosarele Securității

Informațiile despre membrii lotului Rugului Aprins se regăsesc în mai multe locuri din ceea ce numim generic „dosarele Securității”. Este firesc, dat fiind că arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității conține atât dosare preluate din Arhiva Serviciului Român de Informații (dosare de fond Documentar, Informativ și Rețea ale Securității), cât și dosare preluate din vechea Arhivă a Ministerului de Justiție, Direcția Instance Militare, și de la Tribunalele și Parchetele Militare (dosarele de fond Penal, care conțin documentele arestării, anchetelor, procesului și detenției unui grup). Conținutul acestor dosare diferă în funcție de emitent, de scopul creării lor și de momentul în care au luat naștere, diferite regulamente interne dictând componența și tipurile de documente care trebuiau incluse.

³ Totalitatea fișelor de evidență (privitoare la materialele sau la personalul dintr-o instituție), clasificate după anumite criterii.

⁴ De pildă, eticheta de „legionar” pusă părintelui Benedict Ghiuș în anii '40 se perpetuează până în anii '70, când termenul se golește de conținut, însă ce poate înțelege un ofițer al acestui deceniu, format profesional, de pildă, în școlile Securității din anii '60? Iar deschiderea arhivelor și perpetuarea etichetei de „legionar”, făcută în absența unei minime documentări biografice (culmea, arhimandritul Benedict Ghiuș nu a fost legionar), cultivă suspiciunea memorială (e valid să vorbim despre memoria anticomunistă dacă ea se intersectează cu identitatea politică legionară?) și dă câștig de cauză narațiunii represive a regimului, care proiecta un constant și imens complot legionar ce amenința bazele statului român de democrație populară. O notă informativă edificatoare – și plină de culoare – din anul 1957, citează cuvintele lui Ghiuș, după o întâlnire avută la Departamentul Cultelor: „Nu știu cine dracu se ocupă de mine – a continuat Ghiuș. A dat informații că eu aș fi legionar. I-am spus și eu că aceasta este o prostie ca să se creadă despre mine că sunt legionar. M-a scârbit grozav de mult această drăcie, care mi-o pune pe cap” (ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 280).

Primul dosar citat în istoriografia referitoare la Rugul Aprins sau la intelectualii grupului a fost cel al arestării, anchetei, procesului și detenției⁵. Următoarea sursă de arhivă la care istoricii au făcut referire a fost un dosar de fond Informativ privind mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău (1956-1958), unde apar menționați clericii Daniil (Sandu) Tudor, Arsenie Papacioc, Adrian Făgețeanu și Roman Braga⁶. Există și dosare individuale de urmărire informativă care-i au ca titulari pe câțiva dintre clericii arestați în lotul Rugului Aprins, precum Dumitru Stăniloae sau Sofian Boghiu, însă mai există, de asemenea, un dosar de urmărire de grup desfășurată în București, care acoperă anii 1957-1958 și 1963-1974 și cuprinde informații despre Benedict Ghiuș, Alexandru Mironescu, Sofian Boghiu, George Văsai ș.a.: dosarul informativ 2214⁷.

Oglindite, cele două dosare de urmărire informativă de grup, ce comunică informații referitoare la clericii și intelectualii lotului Rugului Aprins (211015 și 2214), oferă o viziune interesantă asupra raționamentelor represive și contextelor în care Securitatea deschidea dosare de verificare la mijlocul anilor '50 ai secolului XX; mai mult, cele două dosare au fost inițiate în colțuri opuse ale țării, de către Direcții diferite ale Securității: primul dintre acestea, 211015, a fost deschis de către Direcția Regională de Securitate Suceava (februarie 1956)⁸, în timp ce dosarul 2214 a fost deschis la București, de către Direcția a III-a (Informații Interne) din aparatul central al Securității (ianuarie 1957)⁹.

Preliminarii ale deschiderii dosarelor Rugului Aprins: Vladimirești

Anul 1955 fusese unul tulburat în ce privea problema mănăstirilor din Republica Populară Română: în 29/30 martie 1955 fuseseră arestate monahiile și duhovnicul mănăstirii Vladimirești, jud. Galați, iar curând după aceea, la începutul lunii aprilie 1955 au fost arestați și călugării schitului Sihastru, care sprijiniseră mănăstirea Vladimirești. Acest din urmă așezământ era o mănăstire misionară, înființată în 1938, care beneficia de pe urma carismei stareței sale, a unora dintre maici și a duhovnicului Ioan Iovan. Prin anul 1954, Vladimirești avea pelerini de ordinul miilor la sărbători¹⁰, distribuia broșuri

⁵ Astăzi, ACNSAS, fond *Penal*, dosar 202, 12 volume. Citat sub cota anterioară (113688) de la Direcția Instanțelor Militare, de pildă, în Popescu 2003 și Oprea 2008. Am oferit mai multe detalii privind conținutul dosarului de fond Penal al lotului Rugului Aprins în Ursu 2023, p. 110-112.

⁶ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, 3 vol. Citat de George Enache și Adrian Nicolae Petcu.

⁷ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, 7 vol.

⁸ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. I, f. 1-2.

⁹ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. I, f. 1-3.

¹⁰ De pildă, la sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, 29 iunie 1954, mai mult de 3500 de persoane veniseră în pelerinaj la mănăstirea din comuna Tudor Vladimirescu (ANRDANIC, fond *Ministerul Cultelor, Direcția de Studii*, dosar 79/1954, vol. 8, f. 1).

religioase, iar faima mănăstirii creștea și datorită întâmplărilor miraculoase (vedeniile Vasilicăi Gurău, mai apoi monahia Veronica) care contribuiseră, în anii '30, la ctitorirea mănăstirii. Amploarea activității misionare deranjase deopotrivă structurile Bisericii Ortodoxe Române și ale statului comunist: în martie 1955 au loc arestări, iar în cele din urmă mănăstirea este desființată în anul 1956 (cu o largă participare a forțelor de Securitate, în jur de 200 de oameni)¹¹. Epitetele asociate în narațiunile dosarelor, pentru a descrie comunitatea de la Vladimirești, au fost cele de „activitate mistică subversivă” (broșurile religioase vândute nu aveau aprobarea Sinodului BOR¹²), „mișcare mistică” și „mișcare mistică-anarhică”¹³.

Experiența opoziției de la Vladimirești (și, de asemenea, cea de la schitul Sihastru) statornicește ideea că în mănăstiri, sub masca religiei, se desfășoară o activitate dușmănoasă statului. De altfel, narațiunea conform căreia membri și susținători ai rezistenței armate anticomuniste se refugiază în mănăstiri nu era una nouă, ci apare vehiculată în rapoartele Securității încă de la începutul anilor '50¹⁴.

Activitatea tuturor cultelor se afla oricum în atenția Securității încă de la începuturile regimului comunist¹⁵, iar multe din „manifestările” cu iz „dușmănos” semnalate în mănăstiri (de la predici care sugerează dezaprobarea regimului politic, la adăpostirea unor foști legionari sau, pur și simplu, la antecedente politice de pe vremea vechiului regim) capătă conotații legionare în ochii Securității.

Reprimarea obștilor mănăstirilor Vladimirești și Sihastru¹⁶ în primăvara anului 1955 și anul 1956 poate constitui încă o explicație pentru susceptibilitatea Securității și a semnalărilor care sunt făcute referitor la călugării Daniil (Sandu) Tudor, Roman Braga și Adrian Făgețeanu.

Dosarul informativ 211015

Ce determină, propriu-zis, deschiderea celor două dosare de urmărire informativă care includ membri ai Rugului Aprins? În temeiul deschiderii dosarului de verificare 211015 se menționează:

¹¹ Toată obștea a fost reținută, iar o parte din monahii, arestate. Aveau să revină în mănăstire doar în 1990, odată cu reînființarea acesteia.

¹² ANRDANIC, fond *Ministerul Cultelor, Direcția de Studii*, dosar 79/1954, vol. 8, f. 9.

¹³ Pentru înțelegerea fenomenului Vladimirești și a specificului său în cadrul tradiției Bisericii Ortodoxe Române, vezi Enache, Petcu 2009, p. 63-68.

¹⁴ *Ibidem*, p. 37-39.

¹⁵ Pentru supravegherea Bisericii Ortodoxe Române, vezi documentele publicate în Păiușan, Ciuceanu 2001. Documentele citate provin dintr-un dosar de fond documentar citat cu cota de arhivă SRI (nr. 7755), care, după transferul la CNSAS, a devenit dosarul documentar nr. 74. Vezi Enache, Petcu 2009, p. 40 și Păiușan, Ciuceanu 2001, p. 288.

¹⁶ Păiușan, Ciuceanu 2001, p. 280-281.

„[...] din materialele informative obținute¹⁷ existau suspiciuni că Sandu Tudor caută să desfășoare *activitate legionară sub masca religiei*, [s.n.] urmărește mărirea schitului prin atragerea elementelor tinere legionare, eliberate din penitenciare, cu care să poată duce o luptă activă împotriva regimului, *asemănătoare acțiunii de la mănăstirea Vladimirești* [s.n.]”¹⁸.

De asemenea, legăturile cu ieromonahul Arsenie Papacioc, care avea un trecut politic legionar, nu erau bine văzute, astfel încât interacțiunile celor doi au fost puse sub semnul unei „reorganizări legionare”¹⁹ – în fapt, aceasta era categoria de evidență operativă sub care a fost încadrată deschiderea dosarului de verificare, transformat mai apoi în dosar de urmărire informativă de grup.

Nu la multă vreme după deschiderea dosarului 211015, într-o notă de stadiu²⁰ din luna iulie 1956, era semnalat că „în ultima perioadă de timp în raza regiunii Suceava s-au semnalat multe fapte care indică existența unor elemente în mănăstiri ce duc activitate dușmănoasă organizată”²¹; informațiile privesc foști legionari care doresc să ia calea călugăriei, ceea ce ridică suspiciuni transmise prin intermediul informatorului „Costică” al Regiunii Iași a Ministerului Afacerilor Interne²²: tot aici se vorbește și despre planul egumenului schitului Rarău, Daniil (Sandu) Tudor de a întemeia o mănăstire a cărei obște să aibă pregătire intelectuală²³; în nota de stadiu a Securității, orientarea ideologică și activitatea intelectuală a acestui scriitor interbelic, devenit călugăr (care executase și doi ani de detenție la Canal între 1950 și 1952), devine:

„- Activitate intensă de propagandă desfășurată de Sandu Tudor în spirit naționalist-ortodox, împotriva materialismului dialectic și comunismului, ce o exercită în diferite ocazii ca slujbe religioase și cu care ocazie face și unele instigări, sau cu ocazia vizitelor pe care le fac unii excursioniști și turiști la Rarău.

- Tendința de a atrage în mănăstire unele elemente dușmănoase cu pregătire intelectuală în special cei eliberați din închisori și legionari în scopul de a-i folosi în activitatea dușmănoasă împotriva regimului popular și de a calomnia

¹⁷ Acțiunea informativă derulată începând cu toamna anului 1955 de regiunile Suceava și Iași asupra clericilor considerați suspecti din raza mănăstirilor Sihăstria-Slatina-Rarău s-a bazat, în primul rând, pe activitatea politică anterioară a celor urmăriți: „burgheza” (Daniil Sandu Tudor) și legionară (Roman Braga, Arsenie Papacioc) (ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 3, f. 2-3).

¹⁸ *Ibidem*, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1-2.

²⁰ Notele de stadiu erau un fel de sinteze periodice asupra rezultatelor obținute din munca informativă și din marșrutizarea agenților Securității.

²¹ *Ibidem*, f. 295.

²² *Ibidem*.

²³ În fapt, un vis mai vechi de-al său, proiectat inițial a se înfăptui la mănăstirea Crasna, în anul 1950, cu sprijinul mitropolitului Firmilian al Olteniei (ACNSAS, fond *Penal*, dosar 202, vol. 1, f. 102).

comunismul în care sens are și unele manuscrise pe care intenționează a le multiplica la mașina de scris pentru a le folosi în activitatea sa.

- Intenționează ca paralel cu atragerea elementelor intelectuale în mănăstire să construiască un nou schit în apropierea celui existent în scopul de a separa călugării pentru asigurarea conspirativității în acțiunile ce urmează a le întreprinde²⁴.

În ce privește conținutul „instigator” al predicilor lui Daniil (Sandu) Tudor, un exemplu elocvent e semnalat de același informator²⁵:

„Vremurile din ziua de astăzi arată această lașitate a ortodoxiei; unde ne sunt martirii din timpul Romei? Capii bisericilor noastre, episcopii, mitropoliții stau la colțul diavolului, stau cu comuniștii la masă la congresele de pace, dar niciunul din ei nu spune de Dumnezeu. Mitropoliții, alături de atei sunt niște criminali care vorbesc de pace și pe sub masă își ascut cuțitele”²⁶.

Tonul înflăcărat și planurile pastoral-misionare active susținute de o potențială comunitate de călugări-intelectuali ale egumenului schitului Rarău, Daniil (Sandu) Tudor nu aveau, însă, nici conotații legionare și nici dorința de rezistență armată împotriva regimului. Cea mai clară indicație în acest sens apare în semnalarea prodigiosului informator „Costică Nițescu”, făcută în decembrie 1955:

„Agentul a semnalat că discutând cu Sandu Tudor acesta a afirmat că ei în mănăstiri nu luptă împotriva comunismului cu arme sau organizații, ci ei luptă pe linie spiritual-ideologică. Pentru a documenta aceasta, a arătat că el nu stă degeaba, Rarăul este regiune turistică și are de lucru mai mult decât se poate închipui. El stă de vorbă cu oamenii care trec pe acolo și prin metodele folosite ca: «împăciuirea inimii, meditații metafizice, precum și documentarea rațională filozofică argumentată, face din ei luptători activi contra regimului». *A mai afirmat că legionarismul nu-și mai are rostul cu metodele sale violente și cea mai indicată cale este cea a vieții spirituale.* [s.a.] Cu altă ocazie, Sandu Tudor a afirmat că vrea să facă o mișcare nouă creștină, adecvată vremurilor. Planul său de organizare este crearea unui nucleu de intelectuali, de preferință din rândul celor eliberați din închisoare, pe care să-i aibă lângă el”²⁷.

Având aceste justificări, cele trei volume ale dosarului 211015, însumând câteva sute de pagini, strâng informații (inclusiv corespondență interceptată) despre viața acestor călugări și ai altor cunoscuți ai lor, aflați la mai multe mănăstiri din zona Moldovei²⁸. Între călugării urmăriți se regăsesc personaje precum Daniil Sandu Tudor, Arsenie Papacioc, Adrian Făgețeanu, Roman Braga, Leonida Plămădeală, Paulin Leca și Ilie Cleopa. Toate aceste

²⁴ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 1, f. 297.

²⁵ Al cărui nume conspirativ este „Costică Nițescu”.

²⁶ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 1, f. 300.

²⁷ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 3, f. 3.

²⁸ Prezența unor persoane cu trecut legionar, precum Ion Stoianovici sau Nicolae Constantin, care ar fi dorit să se călugărească sau care doar frecventau mănăstirile amintite este, de asemenea, una dintre justificările deschiderii dosarului pe temă de „reorganizare legionară”.

nume sunt considerate astăzi personalități ale vieții spirituale românești în secolul XX. Însă, la mijlocul anilor '50, ei erau nume într-un dosar de grup, semnalati ca desfășurând activitate dușmănoasă.

Dosarul conține, ca tipuri de documente: note de stadiu, planuri de măsuri (indicații precise privind modul de procedare, deplasare, urmărire, culegere a informațiilor, abordarea persoanelor urmărite, tipul de discuții purtate etc.), copii după scrisori interceptate, note informative, documente interne care însoțesc circuitul intern al documentelor între Direcțiile Securității, fișe de cartotecă, note-sinteză, solicitări și referate.

Dosarul informativ 2214

La câteva sute de kilometri distanță de Rarău și regiunea Suceava, în luna decembrie 1956, Direcția a III-a (așadar aparatul central al Securității, stabilit în București) deschide și ea un dosar de urmărire informativă, stabilit fiind că un cerc mistic se întâlnește periodic în casa fostului profesor universitar Alexandru Mironescu, ducând discuții dușmănoase și angrenând și tineri studenți în activitatea lor. Temeiul deschiderii dosarului, așa cum indică hotărârea inițială, survine:

„În urma semnalărilor făcute de agentul «Zamfir Pană» la data de 19 dec. 1956 și ulterior, semnalări din care rezultă că Arhimandritul Ghiuș Benedict împreună cu călugărul Sandu Tudor au format în București un grup dușmănos din studenți de la Institutul de Arhitectură, grup care ține ședințe secrete în casa prof. Mironescu Alex., s-a deschis dosar de verificare asupra lui Benedict Ghiuș și ceilalți, reușind ca în cursul verificării să se confirme materialele inițiale. Temele ce se discută la aceste ședințe secrete au un caracter naționalist șovin, pline de îndemnuri la rezistență împotriva regimului nostru”²⁹.

Ce este comun acestor două dosare deschise în localități aflate la sute de kilometri una de cealaltă, pentru motive diferite? Personajele urmărite. Și în dosarul deschis la București, călugărul Sandu Tudor este urmărit printre participanții la întâlnirile cercului mistic amintit. Pe lângă el, sunt supravegheați prietenii săi laici și călugări din București: Alexandru Mironescu, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, dar și călugării din zona Neamțului: Arsenie Papacioc, Adrian Făgețeanu și Roman Braga:

„Din materialele ce le deținem până în prezent se confirmă existența acestui grup și caracterul lui naționalist-dușmănos. Din grup rezultă că fac parte următorii: Sandu Tudor, care este urmărit prin acțiune informativă de către Reg. MAI Suceava, Benedict Ghiuș, arhimandrit, fost legionar³⁰ și Mironescu Alexandru, profesor de chimie la liceul Nr. 1 seral din București, în casă la care au loc ședințele grupului respectiv subversiv. Dintre studenți, până în prezent s-a stabilit că au luat parte la ședințele grupului următorii: Văsăi Gheorghe anul

²⁹ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 1.

³⁰ Despre biografia arhimandritului Benedict Ghiuș și falsa etichetă de legionar, vezi Ursu 2020, precum și nota de subsol nr. 5 din articolul de față.

IV la Arhitectură în București, este acel care ține legătura cu Benedict Ghiuș, Mironescu Alexandru, Sandu Tudor și convoacă ședințele atunci când Sandu Tudor revine în București. Rădulescu Nae, Gociman Carmen, Săulescu Rodica și alții, sunt studenți la institutul de arhitectură din București și au fost simpli participanți la ședințele grupului. Scopul acestui grup, și a ședințelor organizate de el, așa cum rezultă din materialul obținut până în prezent este de a face educație naționalistă participanților și de a-i pregăti pentru eventuale acțiuni împotriva regimului nostru democrat popular³¹.

Categoria de evidență sub care sunt încadrate faptele reprezintă „activitate naționalistă sub masca cultului ortodox”³². De asemenea, o notă ne mai spune că: „în ce privește pe Stăniloae Dumitru și Elian Alexandru, vor fi urmăriti ca elemente de legătură ale acestui grup”³³. Etichetarea activității grupului urmărit drept activitate dușmănoasă sub masca religiei are, de fapt, o dublă semnificație.

În primul rând, obsesia Securității pentru identificarea manifestărilor dușmănoase în rândurile Bisericii – transpusă în suspiciunea constantă de activitate subversivă dusă sub masca religiei (în acest caz, sub masca cultului ortodox) fusese constantă încă de la începuturile regimului; merită observat, de asemenea, cum cadrele Securității, prin natura muncii lor³⁴, identifică astfel de manifestări în vederea lichidării. În al doilea rând, poziția cadrelor Securității de executanți direcți ai politicilor represive a condus la citirea în cheie „dușmănoasă” sau „subversivă” a unor activități religioase sau demersuri spirituale care nu reprezentau amenințări reale la ordinea statului; interpretarea lor ca atare, în special în cadrul unui regim politic ilegal, a cărui conducere deținea și folosea activ instrumentele represive pentru eliminarea și epurarea dușmanilor reali sau imaginați, oferă definiția abuzurilor și nedreptății încarcerărilor cu rațiuni politice³⁵.

Cantitativ, dosarul 2214 este mai amplu decât cel deschis de regiunea Suceava, însumând un număr de 7 volume și aproximativ 2500 de file, spre deosebire de dosarul 211015, care numără 3 volume și aproximativ 1300 de file. Devenit dosar de urmărire informativă în luna iunie 1957, a fost deschis inițial pentru verificare în luna ianuarie, în urma unui denunț făcut în decembrie 1956, așa cum aflăm și din temeiul deschiderii³⁶. Titularul urmăririi

³¹ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 2-3.

³² *Ibidem*, f. 3.

³³ *Ibidem*.

³⁴ În cadrul Direcției a III-a a Securității (preocupată cu lupta împotriva activității reacționare interne), Serviciul IV „efectuează munca în vederea descoperirii și lichidării grupurilor dușmănoase [...] care desfășoară activitatea lor de subminare împotriva regimului democrat din RPR sub masca cultelor și sectelor”, iar Biroul I din cadrul acestui serviciu „descoperă activitatea dușmănoasă dusă de elementele reacționare din rândurile clerului ortodox” (Dobre 2006, p. 104-105).

³⁵ Ursu 2023, p. 110.

³⁶ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 1.

este Benedict Ghiuș („și alții”), iar informațiile care apar îi privesc pe Ghiuș, Alexandru Mironescu, Daniil (Sandu) Tudor, Sofian Boghiu, George Văsâi, Roman Braga, Andrei Scrima, Dumitru Stăniloae, Gheorghe Dabija și Arsenie Papacioc.

Este însă interesant faptul că dosarului de grup din 1957 i-a fost conexată munca anterioară de urmărire individuală a lui Benedict Ghiuș³⁷; datorită acestui fapt, sunt încorporate numeroase note informative culese în anii anteriori. Astfel, pe lângă oamenii supravegheați în legătură cu întâlnirile din casa familiei Mironescu, apar menționați în dosar numeroși clerici din preajma Patriarhiei și Mănăstirii Antim din anii 1949-1950: Justinian Florea, Justinian Dalea, Haralambie Cojocar, Gherasim Cristea, Dosoftei Muraru, Petroniu Tănase, patriarhul Justinian Marina ș.a., dar și note informative care îl privesc pe Benedict Ghiuș după eliberarea din închisoare, în București, în preajma Patriarhiei (din 1964 până în 1972).

Cele mai vechi note informative din dosarul 2214 datează din anii 1949-1950, și privesc clerici și laici din jurul mănăstirilor Antim și Plumbuita (firește, printre ei, titularul dosarului, precum și alți clerici legați de Rugul Aprins). De asemenea, nu trebuie neglijat că, vreme de câteva luni, Benedict Ghiuș a funcționat ca vicar patriarhal din februarie 1949 până în primăvara lui 1950, când a fost trimis de patriarhul Justinian³⁸ ca profesor la seminarul monahal al Mănăstirii Neamț³⁹.

Din această perioadă de un an datează multe note informative care privesc viața de zi cu zi la vicariatul patriarhal și la mănăstirea Antim: informatorii notează cu cine se întâlnește Ghiuș și în ce probleme, fragmente de predici sau de conversații care pun în evidență ostilitatea față de ideologia regimului. Benedict Ghiuș a continuat să fie urmărit și în perioada în care a predat la Neamț (1949-1952), iar după 1952, o dată cu eliberarea din detenție a lui Agaton (Sandu) Tudor și revenirea la București, încep să apară menționați în notele informative și vechii prieteni de la Antim sau alți cunoscuți; oferim ca exemplu o notă informativă din ianuarie 1955:

„Arhimandritul Benedict Ghiuș a fost adus ca preot în patriarhie de la mănăstirea Neamț. Benedict Ghiuș este considerat în lumea bisericească ca un element bine pregătit. Este o fire înclinată spre meditație, preocupat în

³⁷ Cuprins în volumul 6 al dosarului 2214.

³⁸ „Patriarhul Justinian a dispus ca pâr. Benedict Ghiuș să plece și de la vicariat și din Antim. Să plece la mănăstirea Neamț ca profesor la seminarul monahal de acolo. Pâr. Benedict se arată foarte abătut, deoarece plecând din București, se desparte de toți prietenii de aici” (ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 188). Două săptămâni mai târziu, monahul acceptase situația: „Ghiuș a plecat foarte bine dispus, sănătos și fericit c-a scăpat de patriarhul Justinian, care i-a cerut să scrie și să vorbească pe linia partidului comunist, ceea ce el n-a făcut, din motivul că nu aprobă pe Patriarhul Justinian, nu acceptă comunismul și vrea să se păstreze pentru ziua de mâine, când actuali mitropoliți și episcopi vor fi judecați de popor” (ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 181).

³⁹ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 2214, vol. 1, f. 80-82.

București mai mult de probleme spirituale. Are în București diferiți prieteni ca Andrei Scrima, Al[exandru]. Mironescu și Dr. V[asile]. Voiculescu etc. care sunt preocupați de aceleași probleme. A[ndrei]. Scrima a spus că Benedict a fost adus la București ca să fie duhovnicul intelectualilor, întrucât în București nu sunt asemenea duhovnici. Aducerea lui Benedict Ghiuș la patriarhie nu este văzută bine de ceilalți slujitori de la patriarhie”.

În anul 1956 se înregistrează, în dosar, semnalarea întâlnirilor desfășurate în casa profesorului Mironescu, la care iau parte clerici, intelectuali și studenți, cu concursul gazdei și al lui Daniil (Sandu) Tudor. Urmărirea informativă se desfășoară masiv pe durata anului 1957 și începutul celui următor. Din acest moment, informațiile din dosarul 2214 încep să aibă puncte comune cu dosarul Sihăstria-Slatina-Rarău, Direcțiile Securității comunicând între ele și înaintând materialele (fișe biografice, note) care îi privesc pe cei urmăriți.

Cum se ajunge la arestarea lotului și cum se desfășoară reținerile? Dar ancheta?

În luna noiembrie 1957, un plan de măsuri din cadrul acțiunii informative privind mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău recomandă reținerea lui Adrian Făgețeanu (închis anterior pentru activitate legionară), cunoscut al lui Daniil (Sandu) Tudor, Roman Braga și Arsenie Papacioc, tocmai pentru ca, pe durata anchetei, să fie obținute informațiile necesare care să ateste așa-zisul complot legionar pe care deschiderea dosarului îl motivase:

„Intenționăm să se adune probe și prin rejudecarea procesului să se schimbe calificarea pedepsei în activitate intensă contra clasei muncitoare și astfel va fi condamnat.

După condamnare va fi adus la închisoarea de anchetă M.A.I. Suceava unde va fi încadrat cu agentură de cameră și va fi anchetat.

Prin anchetă urmărim să documentăm acțiunea cu probe asupra activității ce se desfășoară la schitul Rarău, mănăstirea Slatina etc., întrucât a trecut prin aceste mănăstiri și are cunoștință de activitatea elementelor urmărite ca Sandu Tudor, Papacioc Anghel, Stoianovici Ioan, Roman Braga și alții”⁴⁰.

În 25 februarie 1958 este emis mandatul de arestare pe numele lui Adrian Făgețeanu⁴¹, iar procesele-verbale de interogatoriu încep din luna martie, ancheta reluând trecutul său politic pentru care făcuse deja detenție și fusese eliberat în 1955 și trecând mai apoi la problemele deja amintite, referitoare la dorința lui Daniil (Sandu) Tudor de înjghebare a unei mănăstiri de intelectuali pe Rarău⁴². La începutul lunii aprilie 1958, Direcția Regională Suceava trimite Direcției a III-a a Securității un material cu informațiile

⁴⁰ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 1, f. 46-47.

⁴¹ ACNSAS, fond *Penal*, dosar 202, vol. 1, f. 56.

⁴² *Ibidem*, f. 69-124.

obținute în timpul anchetării monahului Adrian Făgețeanu⁴³, cu recomandarea de anchetare a lui Roman Braga (de care se ocupa Regiunea Iași), de vreme ce Făgețeanu prezenta în anchetă o atitudine „oscilantă”⁴⁴.

În 25 aprilie 1958, șeful Serviciului IV⁴⁵ și cel al Serviciului 2 din Serviciul Independent⁴⁶ înaintează șefului Direcției a III-a un referat „privind propuneri în legătură cu arestarea și cercetarea a 11 cetățeni din acțiunea de grup «Sandu Tudor, Roman Braga și Benedict Ghiuș»”⁴⁷; aceste 11 nume sunt: Sandu Tudor, Roman Braga, Alexandru Mironescu, Benedict Ghiuș, Ioan Stoianovici, Felix Dubneac, Sofian Boghiu, George Văsâi, Grigore Dan Pistol, Șerban Mironescu și Gabriel (Nicolae) Rădulescu⁴⁸. Referatul este aprobat de șeful Direcției a III-a și de cel al Serviciului Independent.

În noaptea de 13/14 iunie 1958 sunt arestați: Sandu Tudor, Benedict Ghiuș, Roman Braga, Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Arsenie Papacioc, Alexandru Mironescu, George Văsâi și Șerban Mironescu⁴⁹. Abia la mijlocul verii, după o serie de interogatorii urmate de schimbarea direcției narative a anchetei⁵⁰, mai sunt reținuți: în 29 iulie, studentul Nicolae Rădulescu și tânărul Dan Grigore Pistol, în 5 august scriitorul Vasile Voiculescu⁵¹ și medicul Gheorghe Dabija⁵², iar în 4 septembrie teologul Dumitru Stăniloae⁵³. O ultimă arestare are loc în 17 septembrie 1958: studentul la arhitectură Emanoil Mihăilescu⁵⁴. Alături de monahul Adrian Făgețeanu, care fusese întemnițat din luna februarie, toți aceștia formează ceea ce astăzi numim „lotul Rugul Aprins”.

⁴³ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 1, f. 386-396.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 396.

⁴⁵ Serviciu responsabil cu „descoperirea și lichidarea” grupurilor care duceau activitate dușmănoasă sub masca cultelor religioase (Dobre 2006, p. 105).

⁴⁶ Nu am identificat cu exactitate structura internă respectivă a Securității, dat fiind că funcționau mai multe servicii independente în cadrul diferitelor direcții, conform schemelor organizatorice. Vezi Dobre 2006 și Banu, Țăranu 2016.

⁴⁷ ACNSAS, fond *Informativ*, dosar 211015, vol. 3, f. 2-13.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 9-13.

⁴⁹ ACNSAS, fond *Penal*, dosar 202, vol. 1 și 2.

⁵⁰ Pe parcursul desfășurării interogatoriilor, a survenit o intervenție intrainstituțională. În data de 23 iunie 1958, șeful serviciului IV și șeful Direcției a III-a a Securității semnează o notă adresată șefului Direcției a VIII-a (Anchete), în fapt, un material destinat pentru „interesul bunei desfășurări a cercetărilor”. Direcția a III-a consideră „că este necesar [...] să vă dăm unele indicații în privința problemelor mai importante ce interesează în mod deosebit munca operativă a organelor noastre pe linia activității contrarevoluționare dusă de călugării ortodocși”. Materialul sugerează cum coerența narativă a anchetei poate fi dată, printre altele, de educația dușmănoasă făcută grupului de studenți care se reunea în casa profesorului Mironescu (Ursu 2023, p. 115-117).

⁵¹ ACNSAS, fond *Penal*, dosar 202, vol. 2, f. 394.

⁵² *Ibidem*, f. 376.

⁵³ *Ibidem*, f. 420.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 443.

Încheiere și noi începuturi

Cercetarea și-a propus să exploreze modul în care decurge supravegherea și arestarea grupului de oameni cunoscut sub numele de lotul Rugului Aprins (*Teodorescu și alții*), șaisprezece clerici, laici și studenți arestați și încarcerați în vara anului 1958, după o urmărire îndelungată de către Securitate; în acest sens, am privit spre rațiunile de deschidere și spre conținutul a două dosare de urmărire informativă de grup, unul inițiat de o Direcție Regională de Securitate (Suceava), iar altul de către Direcția a III-a din aparatul central al Securității (București).

Viitoare cercetări își propun să aducă la lumină mai detaliat fragmente din aceste dosare de arhivă și să exploreze legăturile narative dintre documentele emise în timpul urmăririi informative și anchetei penale, raportate totodată și la sentința dată în noiembrie 1958 și condamnările finale primite de cei șaisprezece arestați.

O dilemă și o miză personală a cercetării este, de asemenea, a discerne ce anume, pe traseul represiunii, a cântărit cu cea mai mare greutate în obținerea finalității penale: etichetele de „element dușmănos”? Însăși rațiunea represivă a instituției Securității sau mai degrabă transformările legislative și instituționale? Zelul personal, uman al ofițerilor și lucrătorilor care au desfășurat supravegherea informativă? Propunerile de arestare înaintate de Direcțiile Securității, care veneau în urma unui îndelungat proces de supraveghere a societății? Decizia Ministrului de Interne sau politica de la vârf, care viza oricum eliminarea oricăror forme de opoziție socială?

Câtă vreme explorarea represiunii politice îndreptate asupra unui grup de oameni în timpul unui regim totalitar pune în vedere toate aceste aspecte strâns legate între ele (amestecate, precum în viața zilnică, cu o doză rezonabilă de hazard și arbitrar), putem decide sau cuantifica dacă în ordinea cronologică atârână mai greu un act de turnătorie individuală, un ordin ministerial sau o rezoluție de urmărire informativă? Dificultatea răspunsului ne trimite spre dilema etică ultimă a istoricului: cât de mult din ceea ce reușim să reconstruim și reconstituim pe baza surselor existente și să înțelegem cu ajutorul interpretării reușește să se apropie de realitate, așa cum a fost ea?

Abrevieri bibliografice

ACNSAS	– Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității.
ANRDANIC	– Arhivele Naționale ale României. Direcția Arhivele Naționale Istorice Centrale.
Banu, Țăranu 2016	– Florian Banu, Liviu Țăranu, <i>Securitatea (1948-1989). Monografie</i> , vol. I, Târgoviște, 2016.
<i>Cod Penal</i> 1961	– <i>Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 1 decembrie 1960, urmat de o anexă de legi penale speciale</i> , București, 1961.

- CPP 1958 – *Codul de Procedură Penală 1958. Text oficial cu modificările până la data de 1 iunie 1958, urmat de o anexă de acte legislative*, București, 1958.
- Dobre 2006 – Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre, obiective și metode*, vol. I, (1948-1967), București, 2006.
- Enache, Petcu 2009 – George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, 2009.
- Oprea 2008 – Marius Oprea, *Adevărata călătorie a lui Zahei. Vasile Voiculescu și taina Rugului Aprins*, București, 2008.
- Păiușan, Ciuceanu 2001 – Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol. I, București, 2001.
- Popescu 2003 – Florentin Popescu, *Viața lui Vasile Voiculescu*, București, 2003.
- Ursu 2020 – Ioana Ursu, *Biografii ale lui Benedict Ghiuș în dosarele Securității: narațiuni din fișe biografice și note informative*, în *Apulum. Series Historia & Patrimonium*, LVII, 2020, p. 113-129.
- Ursu 2023 – Ioana Ursu, *Narațiuni în procesele-verbale de interogatoriu ale Securității: cronologia anchetei „Rugului Aprins” de la Antim*, în *Apulum. Series Historia & Patrimonium*, LX, 2023, p. 105-119.